

Goed samenwerken in moreel ecologisch perspectief

*Een bijdrage aan normatieve professionalisering
in de ouderenzorg*

Antoinette Bolscher

Uitgeverij Eburon
Delft 2018

ISBN 978-94-6301-211-9

Uitgeverij Eburon
info@eburon.nl
www.eburon.nl

Omslagontwerp: Textcetera, Den Haag
Grafisch ontwerp: Studio Iris, Leende

(c) 2018. A.M.E. Bolscher. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende.

Inhoud

1	Inleiding	11
1.1	Onderzoek naar 'goed samenwerken'	11
1.2	Waarom samenwerking in een moreel perspectief?	12
1.3	Positionering van mijn onderzoek binnen normatieve professionalisering	22
1.3.1	Het discours van normatieve professionalisering	22
1.3.2	'Goed samenwerken' onderzoeken binnen normatieve professionalisering	26
1.4	Vraag- en doelstelling van het onderzoek, begrippen	27
2	Wetenschapstheoretisch kader en methodologie	31
2.1	Inleiding en leeswijzer	31
2.2	Kritisch complexiteitsdenken	32
2.2.1	Uitgangspunt: kritisch complexiteitsdenken	32
2.2.2	Pre-analytische keuzes	33
2.3	Verschillende kennismodi	36
2.3.1	Modus 1 en modus 2 kennisontwikkeling	36
2.3.2	Modus 3 kennisontwikkeling	37
2.3.3	Ontwikkelen modus 1, 2 en 3 kennis in verbinding	40
2.4	Onderzoeksbenadering	40
2.4.1	Stappen in het onderzoek, wisselwerking theorie en praktijk	40
2.4.2	Ontwikkelen van theoretisch en empirisch gevoed conceptueel oriënterend perspectief	41
2.4.3	Empirisch onderzoek naar goed samenwerken vanuit conceptueel oriënterend perspectief	42
2.4.4	Onderzoeksmethoden conceptueel gestuurd verkennend en beschrijvend empirisch onderzoek	44
2.4.5	Normatief handelingsonderzoek	47
2.5	Verantwoording	49
2.5.1	Kwaliteit verkennend en verdiepend beschrijvend empirisch onderzoek	49
2.5.2	Kwaliteit normatief handelingsonderzoek	52
2.6	Betekenis van mijn rol als onderzoeker	51

3	Een eerste versie van een moreel perspectief	55
3.1	Vraagstelling en aanpak van het eerste theoretisch onderzoek	55
3.2	Samenwerking in verhouding tot het relationeel perspectief van Tronto	56
3.2.1	Samenwerking binnen de brede definitie van care	56
3.2.2	Samenwerking en zorg in elkaar 'genest'	58
3.2.3	Samenwerking als relationeel proces	59
3.2.4	Behoeften in samenwerking?	59
3.3	Voeding vanuit relationeel perspectief voor moreel perspectief op samenwerking	61
3.3.1	Relationeel proces ontleed in fasen en kwaliteiten	61
3.3.2	Ongelijke verhoudingen, macht en afhankelijkheid	63
3.3.3	Care als 'tool'	64
3.4	Samengevat: moreel perspectief op basis van Tronto	65
4	Verkenning: het moreel perspectief op de praktijk	67
4.1	Vraag- en doelstelling van het eerste empirisch onderzoek	67
4.2	Aanpak	68
4.3	Proeftuinen geriatrische revalidatiezorg	72
4.3.1	Wat zijn de proeftuinen geriatrische revalidatiezorg?	72
4.3.2	Proeftuin 1	74
4.3.3	Proeftuin 2	76
4.3.4	Proeftuin 3	79
4.3.5	Proeftuin 4	81
4.3.6	Situaties van soepelere en stroevare samenwerking; overzicht	84
4.4	Wat licht op over samenwerking vanuit mijn moreel perspectief?	85
4.4.1	Behoeften en belangen, 'wat moreel op het spel staat'	86
4.4.2	Fasen en morele kwaliteiten van het relationele proces	91
4.4.3	Aanwezigheid van en omgaan met macht	94
4.4.4	Samenhang tussen behoeften, belangen, morele kwaliteiten, macht	96
4.4.5	Context, meerdere niveaus en netwerk van verbindingen	96
4.5	Hoe kan het tot nu toe ontwikkelde moreel perspectief worden aangescherpt?	97
5	Van moreel perspectief naar moreel ecologisch perspectief	101
5.1	Vraag- en doelstelling tweede theoretisch-filosofisch onderzoek	101
5.2	Aanscherping moreel perspectief	102
5.2.1	Behoeften en belangen	102

5.2.2	'Wat moreel op het spel staat'	107
5.2.3	Fasen en morele kwaliteiten: aandachtige afstemming en aanvullende morele kwaliteiten	113
5.2.4	Verbindend omgaan met macht: moreel weerwerk bieden	117
5.2.5	Context, meerdere niveaus, netwerk, samenhang en wisselwerking	124
5.3	Van moreel perspectief naar moreel ecologisch perspectief	126
5.3.1	Intuïtieve sprong in het onderzoek	126
5.3.2	Morele ecologie elders	128
5.4	Context, samenhang en wisselwerking - ecologisch perspectief	130
5.4.1	Ecologie	130
5.4.2	Procesecologie – Ulanowicz	131
5.5	Vertaling naar samenwerking; samenwerking en competitie	137
5.5.1	Samenwerking op basis van reciprociteit – Axelrod	137
5.5.2	Samenwerking en conflicten; ontwikkeling van het morele – De Waal	140
5.5.3	Samenwerking als vakmanschap – Sennett	142
5.6	Moreel ecologisch perspectief als conceptueel oriënterend perspectief voor goed samenwerken	145
5.6.1	Moreel ecologisch perspectief – inhoud en schematisch overzicht	146
5.6.2	Moreel ecologisch perspectief voor onderzoek naar goed samenwerken	149
6	Goed samenwerken in de praktijk vanuit moreel ecologisch perspectief	151
6.1	Vraagstelling, keuze onderzoeksetting tweede empirisch onderzoek	151
6.1.1	Vraag- en doelstelling	151
6.1.2	Keuze onderzoeksetting	151
6.1.3	Thick description, conceptueel gestuurd	157
6.1.4	Leeswijzer voor dit hoofdstuk	158
6.2	Methoden en aanpak van het conceptueel gestuurd beschrijvend empirisch onderzoek	159
6.2.1	Dataverzameling	159
6.2.2	Data-analyse	162
6.2.3	Begrijpen van normativiteit; vergelijking	164
6.2.4	Klankbordgroep	165
6.3	Praktijksituatie en context	166
6.3.1	Situatie Egelantier	166
6.3.2	Bredere context	168
6.4	Deelonderzoek: kleinschalig wonen	172

6.4.1	Situatie kleinschalig wonen	172
6.4.2	Ervaringen met de aanpak	177
6.4.3	Relatie: zorgmedewerker – mantelzorger	179
6.4.4	Casus: soepele samenwerking zorgmedewerker – mantelzorger	186
6.4.5	Casus: stoeve samenwerking zorgmedewerker – mantelzorger	193
6.5	Deelonderzoek: basiszorg	199
6.5.1	Situatie basiszorg	199
6.5.2	Ervaringen met de aanpak	203
6.5.3	Relatie: zorgmedewerker – mantelzorger	204
6.5.4	Casus: soepele samenwerking zorgmedewerker – mantelzorger	209
6.5.5	Casus: stoeve samenwerking zorgmedewerker – mantelzorger	217
6.6	Deelonderzoek: tussen niveaus in de organisatie	225
6.6.1	Situatie en relaties tussen niveaus	225
6.6.2	Casus: implementatie visie	227
6.7	Beantwoording vraag beschrijvend onderzoek: samenwerking vanuit moreel ecologisch perspectief	235
6.7.1	‘Wat moreel op het spel staat’ en daar voor opkomen	236
6.7.2	Wat licht op vanuit het moreel ecologisch perspectief in situaties van soepelere samenwerking?	237
6.7.3	Wat licht op vanuit het moreel ecologisch perspectief in situaties van stroevere samenwerking?	241
6.7.4	Dynamiek in de samenwerking	243
6.7.5	Omschrijving goed samenwerken, versoepelen en verstroeven van samenwerking; overzicht vanuit moreel ecologisch perspectief	244
7	Bijdragen aan morele leerprocessen gericht op goede samenwerking	247
7.1	Vraag- en doelstelling normatief handelingsonderzoek	247
7.2	Theoretisch-filosofische richtingwijzers voor normatief handelingsonderzoek	248
7.2.1	Actieonderzoek	248
7.2.2	Belang-stellend ontwikkelen	250
7.2.3	Gezelschapsvorming	251
7.2.4	Relationeel ontwikkelproces	253
7.2.5	Conclusie: richtingwijzers voor normatief handelingsonderzoek	255
7.3	Aanpak normatief handelingsonderzoek	256
7.4	Bijdragen aan moreel leerproces samenwerking – kleinschalig wonen	258
7.4.1	Ervaringen met de aanpak	258
7.4.2	Werkgroep als ‘gezelschap’	260

7.5	Bijdragen aan moreel leerproces samenwerking – basiszorg	263
7.5.1	Ervaringen met de aanpak	263
7.5.2	Werkgroep: opstellen verbeterplan	266
7.6	Bijdragen aan moreel leerproces samenwerking – tussen niveaus	268
7.6.1	Aanpak en doel	268
7.6.2	Brede bijeenkomst	269
7.7	Reflectie op mijn bijdrage aan moreel leerproces samenwerking	274
7.7.1	Moerassig onderzoeksproces en hulpbronnen	275
7.7.2	Spanning tussen belang-stellen, afstemmen en weerwerk bieden	278
7.7.3	Spanning tussen beleid en praktijk	282
7.8	Beantwoording vraag normatief handelingsonderzoek	284
7.8.1	Bijdrage aan moreel leerproces gericht op samenwerking	285
7.8.2	Moreel ecologisch perspectief als bron voor bijdrage aan morele leerprocessen gericht op samenwerking	287
8	Beantwoording onderzoeksvraag: goed samenwerken vanuit moreel ecologisch perspectief	291
8.1	Het in dit onderzoek ontwikkelde moreel ecologisch perspectief	292
8.1.1	Moreel ecologisch perspectief - inhoudelijk	292
8.1.2	Moreel ecologisch perspectief als pre-analytische keuze	294
8.1.3	Betekenis / rollen van het moreel ecologisch perspectief	295
8.2	Begrijpen van samenwerken vanuit moreel ecologisch perspectief	297
8.2.1	Dynamiek van een samenwerkingsproces	297
8.2.2	Voorbeeld: samenwerking tussen zorgmedewerkers en mantelzorgers	299
8.3	Bijdragen aan samenwerking vanuit moreel ecologisch perspectief	300
8.3.1	Bijdragen aan moreel leerproces gericht op samenwerking	300
8.3.2	Overige hulpbronnen, rol van verhalen in moreel leerproces	303
8.4	Conclusie	304
9	Tot slot: een moreel appèl gericht op goed samenwerken	305
	Samenvatting	309
	Summary	317
	Dankwoord	325
	Bibliografie	329